

A tudás átadásának öröme

Interjú Dr. Falus Andrással a felsőoktatási tehetséggondozásról

■ Dr. Falus András (1947) a Semmelweis Egyetem egyetemi tanára, a Genetikai, Sejt- és Immunbiológiai Intézet korábbi igazgatója, Széchenyi-díjas, az MTA rendes tagja. Fő kutatási területe az immungenomika és az epigenetika. Hosszabb ideig dolgozott Odense-ben (Dánia), a bostoni Harvard és az Oszakai Egyetemen. Kilenc nemzetközileg is ismert tudományos könyvet írt és szerkesztett, több mint 390 tudományos publikációjára mintegy 6000 idézetet kapott. Kutatási tevékenysége mellett ismeretterjesztéssel is foglalkozik, a TIT alelnöke. Társalapítója az EDUVITAL Nonprofit Egészségnevelési Társaságnak. ■

Dr. Falus András

Felsőoktatási Műhely (FeMű): *Mit értünk ma tehetségen? Mit jelent Önnek a tehetség? A tehetség sikerre predesztinálja az embert?*

Falus András: Nagyon sok mindent jelent, néhányat kiragadva, nem biztos, hogy fontossági sorrendben mondom. Én úgy gondolom, hogy alkalmazkodóképességet jelent, tehát szellemi és talán nem csak szellemi környezetekhez való alkalmazkodás képességét. Nem azok a legtehetségesebb emberek, akik az adott helyzetben a legtöbbet produkálják, hanem azok, akik a változásokhoz legjobban adaptálódnak. Itt szellemi és körülményeket érintő változásokra gondolok. Tehát nem biztos, hogy az a legtehetségesebb, aki éppen a legnagyobbat produkálja, a legtöbbet teljesíti, hanem az, aki – általánosan fogalmazva – fel tudja ismerni az adott helyzetben azt, hogy milyen irányba kell elmozdulnia. Nagyon érdekes ebből a szempontból az élsportolók

világa is, nekem sok élsportoló barátom van, például Nagy Tímea, aki párbajtőr olimpiai bajnok volt kétszer, és sokszoros világbajnok. Létrehoztuk az EDUVITAL nevezetű Nonprofit Egészségnevelési Társaságot, amely ismertségében már egészen elterjedt. Ez egy nevelési programmal foglalkozó társaság, még Kopp Máriával együtt alapítottuk, Titi is benne van. Érdekes sportember, és nagyon jófej. Már annak idején szimpatikus volt a televízióból, tetszetek a nyilatkozatai, hogy nyugodt, visszafogott, szerény. Tehát voltaképpen a tehetség nemcsak szellemi tehetség, hanem egy siker feldolgozásában is megnyilvánuló jellegzetesség. Hány olyan embert látunk, akit a közvélemény felkap, ezt igen nehezen lehet feldolgozni – a sikert és a siker elmúlását egyaránt. Ami a szellemi munkát illeti, azon belül a tudományt: a tehetséges ember szintetizál. Tehát nem csak felismeri, hogy merrefelé kell haladni, hanem rálát. Nagyon rossz tendencia az a tudományban általában – sok nyugati intézményben volt szerencsém járni –, hogy egy dologra kell koncentrálni, abban kizárólag vertikálisan haladni, és egy centimétert nem nézni oldalra. Lehet, hogy ezt nagyon jól el lehet adni, csak éppen nekem idegen. A művészeti tehetség is hatalmas munkával jár, akár a zenére gondolok vagy a képzőművészetekre, irodalomra. Az önismeret és az önkritika is fontos a tehetségben, és lehetne még folytatni a példákat.

FeMű: *A tehetséggondozást általában pedagógiai folyamatnak tartják. Kutatói szemmel miként látja a tehetséggondozást? Milyen a magyar tehetségek pályáíve, megfigyelhető-e valamilyen törés a munkába álláskor?*

F. A.: Minden az iskolán múlik. Tehát ott kezdődik, és ott fejeződik be. Azon az iskolán múlik, amit ő kap, és azon az iskolán, amit valaki átad. Az iskolára most tágabb értelmében

gondolok, különösen a második részében az átadásra. Tehát az a tehetség, akit felismernek tehetségnek. Az a tehetség, aki olyan műfajban tehetséges, amit már ismernek. Azt hiszem, hogy Selye János írta, minden ember zseni. Mindenki zseni, csak lehet, hogy még nem ismerték föl azt a kicsi vagy idegen áréát, ahol ő egyedileg kiemelkedő. Tehát ahhoz, hogy a tehetséggondozás hasson valakire, meg kell ezt az embert látni. Ezért mondtam, hogy az iskola az alapvető, mert a pedagógus látja meg valakiben, hogy merre kellene orientálnia az illetőt. A szülő nyilván valamilyen szinten elfogult, akár negatívan, akár pozitívan is. Negatív alatt azt a szerencsére nem gyakori hozzáállást értem, hogyha nekem nem sikerült, akkor mit ugrál ez a kölyök itt nekem. De inkább pozitív elfogultságra gondolok. Azonban a pedagógusnak a szeme, kezdve a bölcsődei gondozótól, az óvodai pedagógustól, nagyon fontos annak a megítélésében, hogy ki az, akivel külön és másképpen, más ütemben és más tematikával érdemes és kell foglalkozni. Ebben az értelemben a tehetséggondozás hatalmas szerencsével kezdődik. Abban szerencse, hogy van valaki látó szemmel, halló füllel és elhivatott szívvel, aki megérzi azt, hogy valaki mit tud és mire alkalmas. A tehetséggondozás ma Magyarországon sok helyen jól működik. Ismerek néhány társaságot, a Csermely Péter-féle Kutató Diák Mozgalmat például. Ismerem azt a munkát, amit ők végeznek, nagyon szép és tiszteltre méltó munka. Egyfajta elitizmus nagyon fontos. Ez nem kasztosodást jelent, hanem azt, hogy igenis a különleges tehetségekkel különlegesen kell foglalkozni. Mint például a Fazekas-gimnázium matematikából (mellesleg a biológia is nagyon jó a Fazekasban, jártam ott most biológusként). Hihetetlenül fontos ez, mert az emberek homogenizálása mindig lefelé nivellációt jelent. Tehát a tehetség felismerésével kezdődött, a második

a tehetség valamilyen módon történő kezelése, és a harmadik, talán a sorsok szempontjából ez a legfontosabb, hiszen nagyon sok a fogaskerék, a tehetség fenntartása. Sok eltört tehetséget találunk, aki frusztrált, csalódott, nagy elvárások után lezuhant. Nem csak a szellemi tehetségekre gondolok. Annak a fenntartása, hogy ő az adott életkorban – mert sok életkori sajátosság is van –, produktív tudjon olyat, ami méltó a saját magával szembeni elváráshoz. Egy tehetséges ember legnagyobb ellenfele ilyen értelemben önmaga, mert előre szalad az elvárása ahhoz a külső körülményhez és esetleg belső produkcióhoz képest, amire ő valóban képes. És még egy nagyon fontos: tehetséggondozás nincsen amellett, hogy az úgynevezett átlagos emberek iskolai nevelése ne folyjon jól. Nem szabad ellentétet felállítani, hiszen az utcán járva 10-20 vagy 30 év múlva az emberek legtöbbször a világ legtöbb dolgában átlagos lesz, legfeljebb érdeklődő. Az ő nevelésük is kiemelten fontos. Emiatt a tehetséggondozás nem különül el igazán a közoktatástól vagy a közneveléstől. Ez egy vonalnak a két vége, mindenképpen fontosnak tartom a köznevelést és ebben az ismeretterjesztést. Egy tehetség közreadja, legalább is megpróbálja közreadni azt, amiben különleges. Mi mindannyian a világon a világ dolgainak 99,9%-ában teljesen laikusak vagyunk. És igenis elvárjuk, hogy ami van, ami esetleg érdekel, érthetően elmondják. A motiváció is fontos elem. Példaként említem Lovász Lászlót, akivel elfogult vagyok, mert nagyon régről, egyetemről ismerem. Egészen különleges ember. Tényleg zseni, a szónak minden értelmében, és mindamellett egy normális, kedves haver, akivel a fociról, a politikáról és az élet minden más területéről nyugodtan lehet beszélni. Emellett Wolf-díjas, Kiotó-díjas. Szóval ő az, aki nagyon barátságosan tudja a matematikát is elmondani. Ez szintén az igazi tehetség attri-

bútuma. Ehhez adottság és rengeteg muníció kell, amiből nem lesz kevesebb az átadástól, hanem éppen több lesz.

FeMű: *A tehetséggondozás, a tehetség kibontakozásának az egyik feltétele, hogy egy tudományértő közegben történjen, vagyis hogy kineveljünk egy olyan réteget, akik fókuszálnak a tudományra?*

F. A.: Igen, a tudomány kommunikációjára. A népszerűsítés ne jelentsen elszegényítést. Igenis lehet nagyon bonyolult kérdésekről úgy beszélni, hogy az ember meg tudja értetni. Szóval disztingválni tud aközött, hogy mi a szakmai kérdés, és mibe tudja a másikat bevonni. A legjobb szó: megosztani valamit, amit az ember tud, úgy – és ebben van talán humanisztikus vonás is –, hogy ő is örüljön neki, hogy ilyen szép dolgok vannak. A tudománynak komoly esztétikuma van, szép dolgokról van szó, egy gondolat lehet szép, esztétikai örömet adó dolog. Megosztani ezt másokkal, hadd okozzon örömet. Megosztani, bevonni, szurkolóvá tenni. Erre nem mindenki képes. Ez egy képesség. Nem mondom, hogy aki nem tudja érthetően elmagyarázni például az elméleti fizikából a Higgs-bozonokat, az nem jó tudós. Az esetleg erre nem vette még magának a fáradságot. Nem az esetleges hiányt ítélem el, hanem a pozitívumot dicsérem vagy értékelem ezzel. Fontos annak a felfogása, hogy a tehetségem az adottságom. Ezek a dolgok adatnak, ezt pedig valamilyen módon oda kell adni másnak. A művészetben nem ilyen egyszerű, mert aki nekiáll egy Bartók-vonósnégylest elmagyarázni vagy egy nonfiguratív képet értelmezni, az azonnal rossz pályára téved. Mondjuk, Picasso Guernicáját lehet valahogy értelmezni a háborúval és a borzalommal, de nem feltétlenül ez a dolog lényege. Inkább azt az örömet kell megosztani, amit valakiben egy kép kivált. Virág Juditnak, a Virág Galéria

tulajdonosának van egy könyve, amelyben a százhuszonegy legszebb magyar festményt mutatta be, tárlatvezetéseket is csinált. Ahogy ő ott elmondta azt, melyik kép neki miért tetszik, teljesen szubjektívan (nem is lehet másképpen), az maga a beavatás volt, a bevonás.

FeMű: *Mi a felsőoktatás szerepe a tehetség-gondozásban? Lényegében kétszer annyi ember jár most felsőoktatásba, mint a 90-es évek közepén. A tömegesedés lehet-e gátja annak, hogy megtalálja akár az oktató, akár aki kapcsolatba kerül a hallgatóval, az igazi tehetséget? Miként lehet ilyen viszonyok között segíteni, hogy felismerjük a tehetséget, hogy lehet segíteni a kibontakozását?*

F. A.: Én úgy gondolom, hogy minél többen járnak a felsőoktatásba, minél több ember jut hozzá a lehetőséghez, annál jobb. Aztán az már az ő dolga, hogyan tud élni vele. Az ő önismeretén, önkritikáján múlik, vagy azon, hogy egy fiatal ember megtalálja az utat. Az ember mindennapi életében rengeteg elágazás van. Én most erre az órára megyek be, erre iratkozom fel, ezt a nyelvet kezdem tanulni. Miért választunk ilyen szakmát? Mert volt valaha egy ember, legalábbis magamból indulok ki, akinek láttam a lelkesedését, hogy ez nagyon jó. Ez vonzó dolog egy fiatalnak. Tehát minél több embernek kell megadni a lehetőséget arra, hogy nyitott módon mindent próbáljon megkapni olyan színvonalon, amiből aztán lehet elágazni. Egyik lányom orvosit kezdett, és másodév után abbahagyta, elment tanítónőnek, és szerintem a hivatásában szenzációsan dolgozik. Mindig becsültem őt, mert ez egy döntés: abbahagyni, egy sínről letérni. Ilyen értelemben a felsőoktatásnak óriási felelőssége van. A „virágozzék ezer virág” híve vagyok. Nemcsak magyarországi értelemben, hanem abban is, hogy a nyitott világon belül mindenki próbáljon annyi mindent magába szedni, amennyit tud, nemcsak adatot, ha-

nem szemléletet, stílust is. Ez utóbbi nagyon fontos a tudománynál, a tudomány különböző területein, a szociológiától kezdve a pszichológián keresztül egészen az elméleti fizikáig és szakmáig, az immunológiáig, genomikáig. Az a szemlélet, hogy a világ, amit megismerhetek, a látható világ egy csoda, egy izgalmas, érdekes dolog, és én valamibe be szeretnék jutni. Ez közhely, de ebben azok az országok jutnak följebb, ahol az oktatás jó. Ki merem mondani, hogy az oktatás és a nevelés a legfontosabb társadalmi tevékenység. És ez nem anyagi, nem lehet anyagi kérdés. Már nagyon régen a felsőoktatásban dolgozom, sok egyetemen is oktattam Magyarországon és külföldön is, és úgy érzem, hogy a társadalom legfontosabb feladata az oktatás, amiben a felsőoktatás pályára bocsátó funkcióval rendelkezik. A középszintű oktatásban, mondjuk a hatosztályos gimnáziumokat tekintve a 12–18 éves korosztálynál, rendkívül fontos, úgy hiszem, a legfontosabb elem az általános műveltség. A specializáció elkezdése is nagyon fontos, de az általános műveltség alapján. Meg vagyok győződve, hogy egy jogásznak is kell a zenéhez, a művészetekhez, a mozgáskultúrához és a természettudományokhoz valamit érteni, mint ahogy egy mérnöknek is jó, ha valamit tud például a jogról, de teológiát is mondhatnék. A legfontosabb alap, amiről tovább lehet lépni, az tényleg az általános műveltség. Ezeket az alapokat kell lerakni az általános iskola felső tagozatától kezdve nagyjából az érettségiig. Valójában az általános műveltség megszerzése a bölcsődében kezdődik a zenével, a rajzzal, a mesével. Nem a nézett mesével, a hallgatott mesével, ahogy ezt Vekerdy Tamás barátom állítja. Mert a kisgyerek képalkotása, a fantáziája mesehallgatás közben óriási lehetőséget kap. Emellett a stílus nagyon fontos. Az, hogy a gyerek azt érzékeli a szüleiől, pedagógusaitól, hogy örülnek

neki. Az örömet a kisgyerek és a felnövő ifjú nagyon megérzi. Az erre épített felsőoktatást érzem nagyon fontosnak. Amikor már strukturált az ő világában, az ő értékrendjében, hogy vannak csodálatos közös kincsek, egy zene, egy kép, egy vers, egy szellemes előadás, ahol ő először hall a szív működéséről. Rám például annak idején óriási hatással volt egy csillogó szemű ember, Szentiványi Mátyás, aki először beszélt nekem a szív működéséről, úgy, hogy szinte egy akciófilmben éreztem magam. De nem a tények miatt, amit mondott, hanem ahogy mondta, az egyénisége miatt. Ezek meghatározó élmények. A felsőoktatást egy alapvető általános műveltségre kell alapítani, nem a specializálódásra. Sajnos ma már a gyerek tudja 15 éves korában, melyek azok az érettségi tárgyak, amelyeknek az átlaga az ő majdani felvételi-jébe számít, és csak arra koncentrálni. Ez a begyepesedett csőlátó sivárságot jelenti. Kiemelten fontosnak érzem a művészetnek az emberre való hatását, még akkor is, ha valaki villanyszerelő, villamosvezető vagy joggyakornok lesz. A másik emberrel való tolerancia, empátiakészség ebben a korszakban alaku ki, s ebben a művészetek szerepe olyan, mint az oxigén.

FeMű: *Sokszor említette a tudás örömét, a felismerés örömét. Ez az öröm meg tud maradni, ha kikerülnek a tehetségek a felsőoktatásból, amikor elkezdene dolgozni?*

F. A.: Meg kell, hogy maradjon. Semmit nem ért az egész, ha nem marad meg. Szerintem van, akiben meg tud maradni, van, akiben nem. Az a jó, ha megmarad. De miért ne maradna meg? Azzal, hogy mélyíti a tudást, mechanizmusokat ért meg, azzal ízletesebbé válik az ismerete. Egyetlen példát hadd említsek. Tegnap egy akadémiai nagydoktori védésen voltam bizottsági tag. A jelölt az ugráló génekkel foglalkozik, ezeket transzpozonoknak

nevezzük. Annak a DNS-nek, amely minden sejtmagunkban van, körülbelül a 70%-áról nem tudjuk, miért van ott. Ennek egy része ugráló gén, tehát mozgó, mobilis genetikai elem, amelyek mondjuk 50 ezer éve elromlottak, működésképtelenek. Olyan, mint egy biológiai roncsstelep. Ez a fiatalember és felesége fölfedezték a Csipkerózsika-transzpozont. A sleeping beauty nevet azért adták, mert szunnyad. Halakból izolálta, kivágta, kijavította benne azokat a hibákat, ami miatt nem tud vinni valamit magával, mint egy mozdony a vasúti kocsikat. Ezt alkalmazzák génterápiára, géngyógyításra. Ez egy óriási munka. Na, most azt megérteni, hogy a genomunkban, amit a szüleinktől kaptunk, vannak olyan elemek, amelyeket nem értettünk sokáig, sőt, a zöme ilyen, de találni egy picit rést, az valami csoda, nagyon izgalmas élmény. Ez olyan, mintha mennék egy folyosón, és hirtelen látnék ott egy ajtót, és rájövök, hogy én sosem láttam, mi van belül, és ki tudnám nyitni. És akkor valami döbbenetes dolog van ott, gondoljunk a Kékszakállú herceg várára. A nagyképű ember évtizedekig *junk*-nak, szemétnak, hulladéknak, limlom DNS-nek nevezte, mert amit nem értünk, az szemét. Ez a nagyképű emberre nagyon jellemző, és a tudósok nagyképűségénél kevés ostobább dolog van, mondom én, aki tudományos kutatással foglalkozom. Megismerhettem ezt a munkát, az tetszik ebben, hogy egy picit beljebb jutottunk. Ennek nem lesz vége, olyan nem lesz, hogy minden fel van fedezve. Az 1900-as években az amerikai találmányi hivatal elnöki rendelettel bezárták, mert sok pénzt vitt el, és az akkori elnök vagy szenátus közölte, hogy minden fel van fedezve. Hát minek találmányi hivatal? Szóval azt akarom mondani, hogy ezek az „aha”-élmények lelkiileg, motivációs szinten is nagyon fontosak. Mindezt átadni a felsőoktatásban egy életen át tart. Az, hogy megkapom

a diplomát, nem sokat jelent, mondjuk, olyan, mint egy jogosítvány. Ha jogosítvány van, akkor be tudok ülni egy autóba. A diploma jogosítvány arra, hogy folytassam, olyan igényszinttel, amit megtanultam. Azoknak a tényeknek, amiket annak idején az egyetemen megtanultam, a háromnegyede már nem igaz, illetve túlhaladott. De azt megtanultam, hogy vannak tények, vannak érdekes irányok, a koncepciót is megtanultam, a szemléletet, a stílust.

FeMű: *Önben megvan az az elkötelezettség, hogy a fiatalabb generáció eredményeit megismerje, segítse munkájukat, beszélgessen velük a kutatásairól. Sok időt töltött külföldi egyetemeken. Tapasztalt valamilyen különbséget abban, hogy a magas kutatói, akadémiai teljesítményt elért, de az egyetemen is oktató gárda mennyire elkötelezett a jövő tehetségei kibontakoztatása mellett itthon és külföldön? Mennyire hajlandó egy professzor szorososan ott állni például egy szakdolgozatnál?*

F. A.: Ez rendkívül egyéni. Három helyen dolgoztam hosszan: Dániában, Amerikában és Japánban, rövidebb időt töltöttem Svájcban és Ausztriában. Nem tapasztaltam nagy különbségeket az egyes országok között. Az iskolateremtés, műhelyértelemben, van, ahol ment, van, ahol, nem ment. Nyilván ahol versenypályaszerű a tudományos élet, ott más. Dolgoztam a nagyon kompetitív Harvardon két évet. Fantasztikusan jó hely volt a Harvard Orvosi Egyeteme Bostonban, ahol 1 km²-en több Nobel-díjas volt, mint fél Európában. Elképesztő meccs folyik a pénzért, a támogatásért, az első közlésnek a misztériumáért. A tudományos teljesítményt mérik, ezt nevezik szcientometriának. Az, hogy hányan hivatkoznak a cikkemre, nagyon számít, ami persze attól is függ, hol jelenik meg a szöveg. Mert ha a Dörmögő Dörmötörben valaki a 40-es évek-

ben leírta volna a DNS-t, valószínűleg nem nyert volna annyit, mint az 53-as Nature-cikk. Számít, hol, kivel publikálok együtt, ez impaktértéket jelent, citációt. Időközönként nagyon kell hajtani. Most nem az iparról beszélek, nem a szabadalmaztatásról (egy gyógyszer vagy eljárás elfogadtatása rengeteg pénzt jelent, amely az intézménynek a kutatáshoz, az iskolaalakításhoz szükséges). Ugyanakkor a tudományban zömmel olyan emberek kellenek, akik egy dologhoz nagyon értenek, azt, amit csinálnak, a világon a legjobban csinálják. Nekem ez sosem tetszett igazán. Lehet, hogy azért, mert én nem értettem semmihez sem úgy, hogy abban a világon én lettem volna a legjobb. Lehet, hogy savanyú a szőlő, de azt hiszem, az öröm, a rálátás, a szintézis öröme, az átadás öröme is benne van. Mégis jogos a kérdés, amit fölteszt. Tudniillik az amerikai szemléletben a kompetíció hihetetlenül benne van. Nem volt jogom beszélni a szomszéd labor emberével arról, hogy éppen mit csinálok, még akkor se, ha amit csináltam, nem volt világraszóló. Megtanultam, hogy nem beszélünk. Ez ma már Európában is így van. Ugyanakkor egyénileg föl lehet oldani a szponzoráció és a kommunikáció közti feszültséget. Nekem azért jobban tetszik Európa. Dániában minden este elmentünk sörözni, nem csak azért, mert nagyon finom a dán sör, hanem beszélünk, vitatkoztunk, kérdeztünk. Nagyon érdekes periódus volt 1980–81, amikor néhány nagy ugrás történt a biológiában, jó volt erről beszélgetni, kibeszélni valamit, átbeszélni, nem kommunikálni a szónak a hideg, steril értelmében, hanem odafigyelni a másikra. Japán megint nagyon más világ. Ahol én dolgoztam, inkább az amerikai stílus érvényesült. Ez is főnökfüggő volt. Olyan emberrel dolgoztam, aki aztán Japán kutatásügyi minisztere lett, nagy felfedezéseket tett, ezért iszonyú feszült volt. Láttam felnőtt férfiakat kiborulni és sírni

attól az elképesztő feszültségtől, ugyanakkor nagyon jó cikkeket produkáltak. A mellettünk levő laborban meg halk zene szólt, és ott is nagyon jó eredményeket értek el. Akkor elhatároztam, ha egyszer vezető leszek, azt szeretném, ha az emberek azt az időt, amit a munkában töltenek – ami az életük legnagyobb része, hiszen többet vagyunk a munkatársainkkal, mint a párunkkal, mint a gyerekeinkkel –, jól töltsék el, ezt az időszakot nem szabad félelemben eltölteni. Az embernek szorongásai természetesen mindig vannak, de ha tudom, hogy a főnököm fölöttem áll, és követeli az eredményt, mert az eredmény függvényében lehet támogatásokat kapni, az előbb-utóbb belső és külső problémákhoz vezet. Például, mondjuk csak ki, elkezd csalni valaki. Csak hosszú távon érdemes gondolkodni. Világszínvonalon kell dolgozni, olyan nincs, hogy Magyarországon én csináltam először. Vannak hungarikumok, néprajzi vagy környezetbiológiai hungarikumok. De a tudomány és a művészet területén, vagyis a teljes szellemi szférában, csak a világszínvonal létezik, csak a norvég, a portugál, az izlandi, a chilei kutatónak az együttes színvonala. Egy nagy közösség létezik, a nemzetköziség.

FeMű: *Milyen a jó vezető kutató? Hogyan tudja segíteni a fiatal kutatókat?*

F. A.: Úgy tudok segíteni, hogy odafigyelek rájuk. Elfogadom azt, hogy én is tudok tőlük tanulni. Nekem a munkahelyen az a szerepem, hogy vezető legyek, próbáljam orientálni őket arra, hogy mit érdemes csinálni, mit nem, elküldöm őket külföldre. Nemcsak az ajtón kívül, hanem ajtón belül is, egy vagyok közülük. Ez nem hatalmi helyzet. Szakmai-pénzügyi helyzetben, például a szűkös anyagi háttérnél döntést kell hozni. Ezt a PhD-hallgatót veszem föl vagy azt veszem föl. E döntések alól nem lehet ebből kibújni. De abban a pil-

lanatban, mikor emberi, magánéleti helyzet van, és az ember a munkatársának az arcán látja az életét, abban a pillanatban az ember nem főnök, hanem társ. Társ olyan értelemben, hogy megpróbálja a másikat a maga eszközeivel, beavatkozás nélkül, az erőszakos, „nekem mindent tudnom kell” filozófia nélkül meghallgatni. Nagyon fontos a meghallgatás, igenis figyelni kell. Amikor tudom, hogy most van három percem, és utána rohannom kell a dékániba egy gyűlésre, egy bírálatot le kell adnom, mindjárt lesz egy konferenciahívásom, de bejön valaki, és elkezd mondani az ő dolgát, akkor vegyem tudomásul, hogy akkor az neki a legfontosabb. Tehát döntéseket kell hozni, de semmihez nincsen több jogom, mint másnak. A jó főnök hagyja az embereket azt csinálni, amiben jók. Nem sematizálni az embereket, hanem megpróbálni az arcot meglátni. Volt néhány a PhD-hallgatóim közül (negyvenvalahányan végeztek nálam), aki jobb, mint amilyen én valaha voltam, akikre nagyon büszke vagyok, hogy elmélyültségben, pontosságban, logikában, motivációban, kitartásban jobbak, tehetségben sokkal jobbak. Nekem ez óriási öröm. A jó főnök egyenget, mint a curlingben. Egyenget, irányít, véd, empatikus, mellette van és örül. Az öröm nagyon fontos elem, az egész életünkben az egyik legfontosabb.

FeMű: *Mi az állam mindenkori felelőssége a tehetséggondozással kapcsolatban? Lehet-e, hogy az állam priorizáljon bizonyos területeket? Min kell alapulnia egy jól működő állami döntéshozatalnak?*

F. A.: Nagyon jó szó az, hogy miniszter. Azt jelenti, szolgál. A modern társadalmakban, a globalizált világban (nem szitokszónak használva a globalizációt, nem is a világ legjobb dolgának tartva) az állam szolgál, az adott körülményeknek, anyagi helyzetnek, történelmi hagyományoknak megfelelően,

döntéshozó. A trendek egy kényszerpályát mutatnak. A mindenkori döntéshozó a politikai realitásból indul ki: mennyi a GDP. De azon belül, ahogy korábban mondtam, és ismétlem, az oktatás a legfontosabb terület, előrébb van, mint a nehézipar, mint a mezőgazdaság, meg vagyok győződve, hogy az az abszolút első. Nem relatíve vagy szóvirágokban, hanem a ráfordítás szintjén. Az politikai döntés, hogy az oktatásra, az egészségügyre, amiben az egészségnevelés is benne van természetesen, az idősellátásra, tehát a szociális gondoskodásra az állam mennyit fordít. Az politikai döntés, hogy az adott tortából mennyi jut erre. De az, hogy azon belül milyen prioritásokat kell kijelölni, hogy most inkább a természettudományokat, illetve a valóban katasztrofális helyzetben lévő természettudományos tanárképzést fejlesszük, nem politikai döntés. Tagja vagyok az Országos Köznevelési Tanácsnak, az Akadémia delegált oda, nem pedagógusként vagyok ott, bár hozzám nagyon közel áll ez a szakma. Itt kiderült, hogy lesz egy természettudományi tanári ösztöndíj, ami talán segít. Tíz év múlva nem lesz, aki a fizikát vagy a kémiát tanítsa, és a biológia sem áll túl jól. Döntéseket kell hozni, nyilván valaminek a kárára. Az abszolút értéket, a szelet nagyságát a tortából mégiscsak a politika dönti el, de az azon belüli döntések nagyon nehezek. Nem értek egyet az úgynevezett röghöz kötés politikájával, minden PhD-semet elküldtem külföldre dolgozni. Elmentek külföldre fél évre, egy évre. És hazajöttek, vagy úgy jöttek haza, hogy ugyan kint élnek, de fogadnak folyamatosan magyar visszatérő fiatalokat. Ezek az emberek nem szakadtak el, a mi közösségünk ré-

szét képezik, segítenek, küldenek anyagokat, meghívják konferenciákra fiatalokat, szereznek nekik kedvezőbb részvételi díjat. A szabad ismeret- és tudásáramlásban az is az állam feladata, hogy lásson. Most mindenki idézi, hogy a középkorban a mesterek elementek egy évekig tartó európai útra, majd hazahozták a fogásokat. Elképesztően fontos ez a kommunikáció. Azt, hogy nem kell államilag finanszírozott ez vagy az, lehet, hogy a kényszer szüli. És lehet, hogy a rossz szakmai döntés szüli. De rossz szakmai döntések vannak, mindig voltak, mindig lesznek. Vannak elhibázott, de kijavítható döntések. Amikor valaki azt gondolja, hogy nála van a bölcsek köve, az tragédia, életveszélyes, és borzalmas következményekkel járhat. Szakértői és nem politikai döntés kell, a szakértőben a pénzügyi szakértő is benne van természetesen. Szakértői és nem zsigeri, esetleg revánsvágýból elkövetett döntések kellenek. Az állam feladata a szolgálat, a szakemberek tanácsai alapján való szolgálat. Ebben lehet tévedni, de nagyon fontos, hogy még azt is tudjuk mondani, hogy bocsánat, tévedtem. A politikára ez sajnos nem mindig jellemző, bár vannak üdítő kivételek. Nehéz ez a kérdés, amit föltett, és nagyon nem szeretnék politikus lenni. Az oktatás, a fiatalság nevelésének kérdése, prioritása nem kormányok, pártok kisajátítható ügye, ez közös, minden választáson átnyúló kötelesség. Aki ezt figyelmen kívül hagyja, és erőből hoz döntéseket, az bűnösen felelőtlen, és az utókor elkerülhetetlenül elmarasztaló ítéletét vonja magára.

FeMű: *Köszönjük a beszélgetést!*

Az interjút készítette: Koltói Lilla és Őrsi Gábor